

ABDULLA QAHHOR TIL VA USLUBINING O'QUVCHILAR TAFAKKURIGA TA'SIRI

Eraliyeva Noira

*Namangan davlat pedagogika instituti magistranti, Namangan
Shahar 2-son politexnikumi o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Maqolada Abdulla Qahhor ijodining o'ziga xos til va uslubiy xususiyatlari hamda ularning o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishdagi o'rni yoritiladi. Qahhor asarlaridagi realizm, dialoglar, kinoya, psixologizm, badiiy detallar o'quvchilarning mulohaza yuritish, tahlil qilish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishiga ta'siri misollar asosida tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *til va uslub, kinoya, psixologizm, realistik nasr, badiiy detall, dialoglar, topqirlik, tanqidiy fikrlash, adabiy tahlil*

Аннотация: *В статье освещаются уникальные языковые и стилистические особенности творчества Абдуллы Каххара и их роль в развитии мышления учащихся. На основе примеров анализируется влияние реализма, диалогов, иронии, психологизма, художественных деталей в произведениях Каххара на формирование у учащихся навыков рассуждения, анализа и самостоятельного мышления.*

Ключевые слова: *язык и стиль, ирония, психологизм, реалистическая проза, художественная деталь, диалоги, находчивость, критическое мышление, литературный анализ*

Abstract: *The article highlights the unique linguistic and stylistic features of Abdulla Qahhor's work and their role in developing students' thinking. Based on examples, the influence of realism, dialogues, irony, psychologism, and artistic details in Kahhar's works on the formation of students' thinking, analysis, and independent thinking skills is analyzed.*

Keywords: *language and style, irony, psychologism, realistic prose, artistic detail, dialogues, ingenuity, critical thinking, literary analysis*

Kirish

Abdulla Qahhor – o'zbek adabiyotining betakror iste'dod sohibi, realistik nasrimizning poydevor ustunlaridan biridir. Uning asarlarida sodda til, teran mazmun, o'tkir kinoya va hayotiylik uyg'unlashgan bo'lib, bular o'quvchilarda mustaqil fikrlash va tafakkur faolligini kuchaytiradi. Qahhor tili sodda bo'lsa-da, unda chuqur ma'no, teran psixologik tasvir va ramzlar mavjud. Shu bois adibning asarlarini o'qigan o'quvchi nafaqat voqeani anglaydi, balki voqea zamiridagi hayotiy xulosalarni topadi.

Asosiy qism

Abdulla Qahhor tilining sodda va ravonligi – tafakkurga yo‘l ochuvchi omil desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Uning qisqa hajm bilan ulkan ma‘nolarni anglata olish qobiliyatini ushbu fikr isbotlaydi: ”Mingta shaklda ikki misra bilan o‘ralgan fikrni ifodalash mumkin, ammo mingta variantning hech biri uni ikki misra kabi sodda, qisqa, kuchli va ta’sirchan tarzda etkaza olmaydi”. Qahhor asarlarida murakkab tasvir va sun‘iy badiiylikdan ko‘ra sodda, xalqona, hayotga yaqin til ustuvor. Bu o‘quvchi uchun matnni oson tushunish va tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, “Anor” hikoyasidagi quyidagi ifodalar: “Anorlarning bir chekkasi quyoshda qizargan, bir chekkasi hali xom edi.” Bu oddiy tasvir bo‘lsa-da, unda mehnatning pishib yetilishi, halollik, qadriyatlar ramzi mujassam. O‘quvchi anorning ikki xil holatini tahlil qiladi, bu esa: kuzatuvchanlikni, badiiy tafakkurni, ramziy fikrlashni rivojlantiradi.

Kinoya va hazil-mutoyiba tanqidiy tafakkurni rivojlantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Qahhor ijodining asosiy o‘ziga xosliklaridan biri – kinoya. Adib kulgi orqali jamiyatdagi nuqsonlarni ko‘rsatadi, ammo bu kulgi o‘quvchini o‘ylashga majbur qiladi. Masalan, “Sinchalak” hikoyasidagi voqealarni olaylik. Asardagi “sinchalak bo‘lishda davom etish” gapi kulgili tuyuladi, ammo o‘quvchi quyidagi savollar ustida fikr yuritadi: Nima uchun odamlar ba’zan yolg‘onni yashirish uchun yana bir yolg‘on topadi? Qahramonning behuda ayyorligi nima bilan tugadi? Bu voqea hayotda qay tarzda namoyon bo‘ladi? Kulgili vaziyat ortida axloqiy-hayotiy xulosa yotadi. Bundan tashqari ijodkorning “Mayiz yemagan xotin” hikoyasida O‘quvchi bu xulosani mustaqil topadi, bu esa tanqidiy tafakkurni rivojlantiradi.

Psixologik tasvirlarning o‘quvchi mantiqiy fikriga ta’siri ham adib ijodining yutuqlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Qahhor qahramonlar ruhiyatini juda mohirona tasvirlaydi. U har bir harakatning ichki sababini ko‘rsatadi, bu esa o‘quvchini tahlil qilishga o‘rgatadi. Masalan, “O‘g‘ri” hikoyasida Otabekning ichki kechinmalari: qo‘rquv, pushaymon, ikkilanish, vijdon azobi real tarzda tasvirlanadi. O‘quvchi quyidagicha fikrlash jarayoniga kiradi: Nega qahramon o‘g‘irlik qildi? Undan boshqa yo‘l bormi edi? Psixologik oqibatlar nimaga olib keldi? Bu jarayon o‘quvchining sabab-oqibat aloqalarini tushunishga bo‘lgan qobiliyatini kuchaytiradi.

Detallarning teran mazmunga ega bo‘lishi topqirlikni oshiruvchi omil vazifasini o‘taydi. Qahhor kichik detal orqali katta mazmun berishning ustasi deb bimalol ayta olamiz. Bu uslub o‘quvchilar uchun eng yaxshi tafakkur mashqi hisoblanadi. Misol: “Anor” hikoyasida anorning yerga tushishi yoki yorilishi tasodifiy emas — u: sabr, halollik, mehnat, mehrning ramziga aylangan. Bu ramzni anglash o‘quvchidan: kuzatuvchanlik, mantiqiy bog‘liqlik topish, ma’no ko‘chishlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini talab qiladi.

Dialoglarning jonliligi o‘quvchini fikrlashga undovchi vosita desak adashmaymiz. Qahhor dialoglari qisqa, ammo mazmunli bo‘lib, ular orqali voqea rivojlanadi va xarakter ochiladi. Bu o‘quvchini qahramon fikrlari va so‘zlari asosida

voqeani bashorat qilishga o'rgatadi. Misol: "O'tmishdan ertaklar" qissasida: "Men unga ishonaman, lekin ishonmaslikka ham haqqim bor." Bunday dialoglar o'quvchiga shunday savollar beradi: Qahramon nima demoqchi? Qanday ichki kechinma yashiringan? Bu gap voqea rivojiga qanday ta'sir qiladi? Bunday savollarni tahlil qilish mantiqiy tafakkurni shakllantiradi. Bundan tashqari adibning "O'g'ri" hikoyasidagi dialoglar ham chuqur mulohazaga chorlovchi mazmunni o'zida mujassam etadi. Masalan, Amin va Qobil bobo suhbatidan olingan quyidagi dialog: "O'zi qaytib kelmasmikin?.. Birov olib ketsa qaytib kela ber, deb qo'yilmagan ekan-da! Nega yig'lanadi? A? Yig'lanmasin!" Ushbu dialogni o'qigan o'quvchi, albatta, vaziyatni ko'z oldiga keltiradi va mazmunni o'z tafakkuri orqali his etadi.

Xulosa

Abdulla Qahhorning til va uslubi o'quvchilar tafakkurini rivojlantiruvchi kuchli adabiy vositadir. Adib asarlaridagi: sodda va hayotiy til, o'tkir kinoya, chuqur psixologik tasvirlar, mazmunli detallar, jonli dialoglar, o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, topqirlik, ramziy fikrlash, sabab-oqibatni tushunish ko'nikmalarini shakllantiradi. Qahhorning badiiy mahorati o'quvchini nafaqat o'qishga, balki o'ylashga o'ylashga o'rgatadi. Shu bois adib asarlarini ta'lim jarayonida qo'llash o'quvchilarning intellectual salohiyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qahhor, A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, turli yillar.
2. Qahhor, A. O'tmishdan ertaklar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1988.
3. Qahhor, A. Anor. – Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1974.
4. Rasulov, R. Abdulla Qahhor badiiy mahorati. – Toshkent: O'zbekiston, 1999.
5. Karimov, N. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Universitet, 2010.